

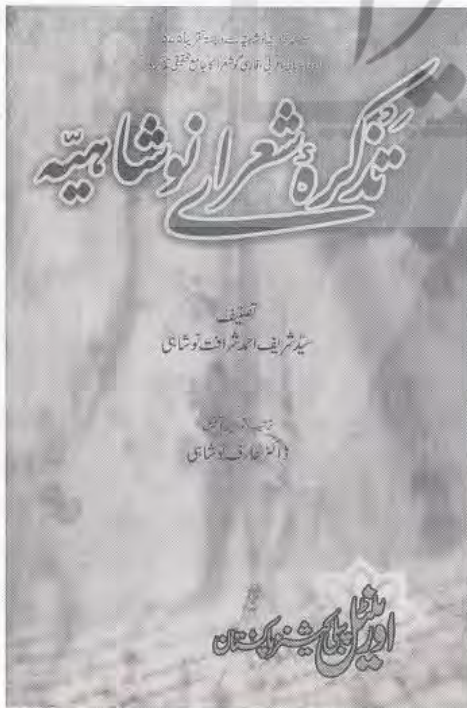
دکتر نوشاهی - بله؛ میان ایشان سه نفر فاصله وجود دارد که به ترتیب عبارتند از: شاه سلیمان قادری، شاه محمد معروف و شاه مبارک حقانی که از طریق این سه نفر، به سید محمد غوث قادری می‌رسد.

سلسلهٔ نوساهییه اکنون یکی از بزرگ‌ترین سلسله‌های عرفانی پاکستان، و بخصوص ایالت پنجاب، است و نفوذ فراوانی دارد. خانقاه‌ها، تکیه‌ها و زاویه‌های فراوانی در پنجاب و خارج پنجاب دارد و مرکز این سلسله روستایی است در پنجاب به اسم ساهن پال که مرقد حاجی محمد نوشاه آنجاست و در همانجا زندگی کرده‌اند.

صفری - کتاب به چه زبانی تألیف شده و زمان تألیف کتاب چه سالی است؟

دکتر نوشاهی - مؤلف اصلی کتاب، عموی بنده سید شرافت نوشاهی هستند که در سال ۱۹۰۷ میلادی متولد شده و در سال ۱۹۸۳ فوت کرده‌اند. ایشان پیش از وفات یادداشت برداری‌هایی در مورد شعرای نوساهییه داشته‌اند، ولی فرصت نکردند که این یادداشت‌ها را منظم کنند و همچنان به شکل یادداشت باقی مانده بود. خود ایشان در یادداشتی که در سال ۱۳۹۶ قمری (۱۹۷۶ م) نوشته‌اند، متذکر شده‌اند که این تذکره را در سال ۱۳۶۴ هجری قمری (۱۹۴۵ م) آغاز کرده‌اند. ایشان در یادداشت مذکور اشاره کرده‌اند که از آغاز کار تا آن زمان، حدود سی و دو سال در حال تکمیل این کار بوده‌اند، اما به این دلیل که کارهای دیگری نیز در دست داشته‌اند، نتوانسته‌اند آن را به پایان برسانند. یادداشت‌ها به زبان اردو است.

صفری - زبان سراینندگان چه زبانی است؟ به عبارتی

نوشته حاضر مصاحبه‌ای است که همکارمان در مرکز پژوهشی میراث مکتوب با آقای دکتر عارف نوشاهی راجع به کتاب تذکرهٔ شعرای نوساهییه که اخیراً بوسیله ایشان تألیف و تدوین شده انجام داده است.

تذکرهٔ شعرای نوساهییه، تصنیف سید شریف احمد شرافت نوشاهی، ترتیب و تدوین و تکمیل دکتر عارف نوشاهی، با تقریب دکتر معین نظامی، لاهور، اورینتل پبلی کیشز پاکستان، ۱۴۲۷ ق / ۲۰۰۷ م، ۵۶ + ۱۰۸۰ ص.

صفری - آنگونه که از عنوان کتاب بر می‌آید، این کتاب تذکره‌ای است از شعرای منتسب به سلسلهٔ نوساهییه، در مورد این سلسله توضیحی بفرمایید.

دکتر نوشاهی - سلسلهٔ نوساهییه یکی از شاخه‌های سلسلهٔ قادریه است و این سلسله، از سلسله‌های عرفانی مطرح در سرزمین‌های اسلامی و به شیخ عبدالقادر جیلانی منتسب است. می‌دانیم که سال وفات شیخ عبدالقادر جیلانی ۵۶۱ هجری است و لذا آغاز شکل‌گیری این سلسلهٔ تصوف، در سدهٔ ششم هجری است. سلسلهٔ قادریه بوسیله مخدوم سید محمد معروف به سید محمد غوث الحسنی الجیلانی - که خودش شاعر فارسی سرا بوده و تخلص قادری داشته - در قرن نهم به شبه قاره وارد شد و پس از آن گسترش یافت. سلسله طریقت حاجی محمد نوشاه گنج‌بخش (۹۵۹-۱۰۶۴ هـ) - که سرسلسلهٔ نوساهییه است - به طریق همین سید محمد غوث حسنی قادری به طریقت قادریه متصل می‌شود.

صفری - چند نفر میان حاجی محمد نوشاه و سید محمد غوث قادری وجود دارد؟ با توجه به فاصلهٔ زمانی میان ایشان، گویا نباید فاصلهٔ زیادی وجود داشته باشد.

می‌خواهیم بدانیم که شعرای این تذکره به چه زبانی شعر سروده‌اند؟ بخصوص با توجه به اینکه اکثر این شعرا در پنجاب زندگی کرده‌اند، زبان غالب ایشان گویا پنجابی و اردو است؛ آیا این مطلب درست است؟

دکتر نوشاهی - زبان سرایش اشعار عبارتست از: اردو، پنجابی، عربی و فارسی و استثنائاً یک مورد که به زبان انگلیسی نیز شعر سروده‌اند. بیشتر این سراینده‌گان به اردو و پنجابی شعر سروده‌اند ولی شعرایی که متعلق به قرن یازدهم و دوازدهم و حتی سیزدهم بوده‌اند، به چند زبان شعر می‌سرودند؛ یعنی به فارسی و اردو و پنجابی شعر سروده‌اند و نمی‌توان گفت که اینها سراینده‌ی زبانی خاص هستند اما همانگونه که گفتید، زبان اکثر این سراینده‌گان به اردو و پنجابی است، ولی پس از این دو زبان، زبان فارسی اکثریت را دارد و از میان مجموع تعداد شعراء که ۵۷۵ نفراند، ۱۲۲ نفر شاعر فارسی‌گوی است.

صفری - آیا خود مؤسس سلسله نیز دستی در شعر داشته و اگر اینگونه است، به چه زبانی شعر می‌سروده؟

دکتر نوشاهی - آنگونه که از این تذکره و آثار دیگری که از خود ایشان بر جای مانده بر می‌آید، حاجی محمد نوشاه گنج‌بخش یک دیوان مدون به زبان اردو و یک دیوان پنجابی دارند و دو بیت فارسی نیز از ایشان بر جای مانده است.

صفری - ترتیب مدخل‌ها و شیوه‌ی تنظیم آنها چگونه است؟ آیا به ترتیب زمانی است یا ترتیب الفبایی و اطلاعاتی که ذیل ترجمه‌ی هر شخص آمده، شامل چه مواردی می‌شود؟

دکتر نوشاهی - ترتیب مدخل‌ها به صورت الفبایی و بر حسب تخلص سراینده‌گان است. به این صورت که اول تخلص و بعد اسم کوچک و بعد دیگر اطلاعات را ذیل آن آوردیم. روش مؤلف اصلی تذکره که مرحوم شرافت نوشاهی است این بوده که نام شاعر، نام پدر وی و تخصص و حرفه‌ی او را می‌نویسد و اینکه مرید چه کسی بوده و از طریق چه کسی به سلسله‌ی نوشاهیه متصل می‌شود و این مطلب، بسیار مهم است چرا که باید مشخص می‌شد که این شاعر چگونه به سلسله‌ی نوشاهیه منتسب می‌شود. از دیگر اطلاعات نقل شده، محل اقامت، سال ولادت و در صورت وفات، سال مرگ و در صورت مشخص بودن، مدفن شخص را نوشته‌اند و اگر آثار منظومی از شخص شناخته شده باشد، آن آثار را نام می‌برند و نمونه‌ای از شعر و کلام وی را می‌آورند. البته باید متذکر شد که در این کتاب شرح احوال و نمونه‌ی کلام شاعرانی نیز آمده که صرفاً ارادت به بزرگان نوشاهیه دارند یا شعری درباره‌ی بزرگان نوشاهیه سروده‌اند یا کاری درباره‌ی سلسله‌ی نوشاهیه کرده‌اند.

صفری - می‌خواهیم بدانیم که این تذکره تا چه میزان

می‌تواند در تنظیم تاریخ ادبیات فارسی سودمند باشد؟
دکتر نوشاهی - این تذکره برای تدوین تاریخ ادبیات فارسی بسیار سودمند است چرا که در آن، شعرایی معرفی شده‌اند که در هیچ منبع دیگری به نام و آثار ایشان اشاره نشده و بسیاری از آنها برای اولین بار در این تذکره معرفی شده‌اند. این موضوع شاید بدان دلیل است که نسخه‌های خطی و منابعی که در دست مؤلف این تذکره بوده، در اختیار تذکره‌نویسان دیگر نبوده، البته برخی از این اشخاص در تذکره‌های دیگر معرفی شده‌اند ولی اکثر آنها - چنانکه گفتیم - در هیچ جایی معرفی نشده‌اند.

صفری - در مورد محدوده‌ی زمانی این تذکره توضیحی بدهید.

دکتر نوشاهی - این تذکره از خود حاجی محمد نوشاه - یعنی قرن دهم - آغاز می‌شود ولی مرحوم شرافت می‌نویسد که برای تیمن و تبرک، دو تن از مرادان ایشان را که در شاعری نیز دستی داشتند، یعنی شاه محمد غوث قادری و مراد ایشان شاه سلیمان قادری، را نیز ذکر می‌کند. این سه نفر در آغاز متن و بدون ترتیب آمده ولی چنانکه گفتیم بقیه‌ی شعرا را به ترتیب الفبایی آورده.

صفری - بر روی جلد کتاب، در کنار نام جنابعالی آمده: «ترتیب و تدوین و تکمیل». بنابراین شما کار را تکمیل کرده‌اید؛ در اینجا این پرسش مطرح است که آیا افزوده‌های شما با متن ادغام شده است یا تفکیکی میان کار مرحوم شرافت نوشاهی و افزوده‌های شما ایجاد شده است؟

دکتر نوشاهی - چنانکه ذکر شد، کار مرحوم شرافت نوشاهی به صورت یک سری یادداشت باقی مانده بود که به صورت نهایی، تدوین و تنظیم نشده بود و دارای خط خوردگی بسیار بود. من این یادداشت‌ها را ابتدا رونویسی کرده و مطالب را تنظیم کردم؛ بعد در مورد مطالب گردآوری شده مؤلف هرگاه به مطلب جدید و ناگفته‌ای دست پیدا کردم، این موارد را در کنار یادداشت‌های مرحوم شرافت نوشاهی ثبت کردم. مثلاً در مورد شعرایی که در آن زمان در قید حیات بودند و بعد از فوت مرحوم شرافت نوشاهی در گذشته‌اند و نیاز بود که این موارد در تذکره توضیح داده شود.

این تذکره در واقع دو قسمت دارد؛ یک قسمت که تألیف مرحوم شرافت است و از آغاز کتاب تا صفحه ۸۳۹ را در بر می‌گیرد. اطلاعاتی که من به این بخش افزوده‌ام در کنار نوشته‌های ایشان و کاملاً تفکیک شده است. و شامل اطلاعاتی است از قبیل تاریخ وفات و آثار منظوم و اینکه برای کسب اطلاعات بیشتر از زندگی شخص می‌توان به فلان کتاب یا

مأخذ رجوع کرد.

قسمت دوم که از صفحه ۸۴۱ آغاز می‌شود و حدود یکصد صفحه را در بر می‌گیرد، در حقیقت تکمله‌ای است که من بر کار مرحوم شرافت نوشته‌ام و شامل معرفی شعری است که آن مرحوم در کار خود به معرفی آنها نپرداخته‌اند. مرحوم شرافت در کار خود ۴۸۰ شاعر را مورد معرفی قرار داده است و من حدود یکصد شاعر را بر آن افزوده‌ام که جمعاً ۵۷۵ شاعر در کل کار معرفی شده‌اند.

صفری - افزوده‌های جنابعالی بیشتر معاصران را شامل می‌شود یا از پیشینیان نیز افرادی هستند که از دید مرحوم شرافت دور مانده‌اند؟

دکتر نوشاهی - بیشتر این افزوده‌ها شامل معرفی معاصران است و برخی شعرای قرن سیزدهم و در واقع بخش عمده آن شامل شعری است که بعد از وفات مرحوم شرافت به کار پرداخته‌اند.

صفری - در نگاهی که بنده بر کتاب داشتم، ارجاعاتی را به کتابی به نام نوشاهی شعرا مشاهده کردم؛ آیا موضوع آن کتاب نیز در همین زمینه است؟

دکتر نوشاهی - بله؛ در حدود سی سال پیش مؤلفی به نام ابوالکمال برق کتابی نوشته بود با نام نوشاهی شعرا و من در مقدمه تذکره حاضر، نقدی بر آن کتاب نوشته‌ام و در آن، به ایرادات و کمبودهایی که در آن کتاب مشاهده می‌شود اشاره کرده‌ام. برای نمونه، ضبط اسامی شعرا هیچ ترتیبی ندارد. نه ترتیب تاریخی و نه ترتیب الفبایی؛ یا مثلاً نمونه‌های کلام شعرا را فاقد است و فقط شرح حالی در مورد آنها آمده در حالی که وقتی یک نفر تذکره شعرا را می‌نویسد باید نمونه کلام شاعر را نیز بیاورد. در مواردی هم که اشعاری را آورده‌اند، مخصوصاً در مورد اشعار فارسی، بسیار اشتباه دارد؛ یا شعر شخصی را به نام دیگری آورده است و مواردی از این دست در آن کار دیده می‌شود.

صفری - از نظر کمی چه تفاوتی میان این دو اثر هست؟
دکتر نوشاهی - مؤلف آن کتاب، کارش را در سال ۱۹۷۲ میلادی نگاشته و در سال ۱۹۷۸ آن را تکمیل کرده که کلاً ۱۲۰ شاعر را در اثرش معرفی کرده در صورتی که در کار اخیر، این شمار به ۵۷۵ شاعر رسیده که چیزی حدود چهار برابر آن است و از نظر وسعت اطلاعات و دقت و تنظیم مطالب هم بر نوشاهی شعرا برتری دارد.

من در فهرستی که از شعرای هر دو بخش تهیه کردم تخلص و نام شاعر و اینکه در کجا می‌زیسته، در چه زمانی بوده و اگر سال وفات معلوم بود آورده‌ام و در غیر اینصورت زمان

تقریبی زندگی او را و همچنین با علائمی مشخص کرده‌ام که به چه زبان یا زبان‌هایی شعر می‌سروده و اطلاعات هر شخص در یک سطر به صورت فشرده نقل شده.

در پایان کتاب نیز نمایه‌هایی را تهیه کردم که دو مورد از آنها، نمایه‌های تخصصی است. یکی نمایه «اصناف سخن» که مشخص می‌کند شاعرانی که در این تذکره معرفی شده‌اند، به چه صنف سخن توجه و علاقه داشتند. مثلاً مثنوی‌سرا، غزلسرا، یا قصیده‌سرا هستند و همچنین برخی اصناف دیگر که مختص شبه‌قاره است و شاید در ایران کسی آنها را شناسد که برای نمونه می‌توان از «ریخته» و «دوازده ماه» نام برد؛ نمایه دیگر، نمایه موضوعی است که برای همین تذکره تنظیم شده و نشان می‌دهد که این شعرا، لااقل در تذکره حاضر، به چه موضوعاتی پرداخته‌اند؛ مثلاً قطعه تاریخ یا معماگویی یا «مکتوب» یعنی نامه نگاری‌هایی که به صورت منظوم شده است. و اینها علاوه بر نمایه‌های معمول و متداول، مثل رجال و اماکن و کتب، است. در نهایت نیز فهرست کلی منابع را آورده‌ام. در این نمایه، منابعی که مؤلف استفاده کرده، با علامتی خاص از منابعی که من استفاده کرده‌ام، تفکیک شده است.

مطلب ویژه‌ای که می‌توانم در مورد این کتاب بگویم این است که لااقل در شبه‌قاره تذکره‌ای را سراغ نداریم که به معرفی شعرای یک سلسله پرداخته باشد و گمان می‌کنم که این اولین بار است که چنین تذکره‌ای با این جامعیت در این زمینه تألیف و منتشر می‌شود.

صفری - در پایان، اگر مطلب ناگفته‌ای مد نظرتان هست بفرمایید.

دکتر نوشاهی - آنچه که می‌خواهم در اینجا بیفزایم این است که تذکره‌هایی مانند تذکره حاضر، در تکمیل برخی دانشنامه‌ها مانند دانشنامه ادب فارسی در شبه‌قاره که در ایران در حال تألیف یا تکمیل است، برای نمونه دانشنامه‌ای که فرهنگستان زبان و ادب فارسی در حال تدوین آن است یا کاری که پیش از این آقای حسن انوشه تهیه کرده‌اند، بسیار سودمند و مفید است و مدخل‌های ناشناخته و جدیدی را در اختیار پژوهشگران قرار می‌دهد و اگر بتوانند با کمک کسانی که زبان اردو می‌دانند، از اینگونه تذکره‌ها و آثاری از این دست که در شبه‌قاره منتشر می‌شود بسیار استفاده کنند. یا اگر قرار است در ایران، تاریخ ادبیات فارسی در شبه‌قاره تألیف گردد، این تذکره می‌تواند منبع سودمند برای آن تاریخ باشد.

صفری - از اینکه وقتتان را در اختیار ما قرار دادید سپاسگزاریم.

